Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
Asiantuntijakuuleminen 30.5.2017
Erityisesti työpaikalla tapahtuva harjoittelu vanhustyön yksiköiden osalta
Hallintoylihoitaja Marketta Kupiainen

HE 39/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräiksi siihen liittyviksi laiksi

Helsingin kaupunki antaa asiantuntijalausunnon erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon vanhustyön yksiköissä tapatuvan harjoittelun osalta ja toteaa työpaikalla toteutettavasta harjoittelusta seuraavaa:

Hallituksen esityksessä eduskunnalle ehdotetaan säädettäväksi uusi laki ammatillisesta koulutuksesta. Tarve lakimuutokselle on ajankohtainen ja tarpeellinen. Sosiaali-ja terveydenhuollon näkökulmasta väestön palvelutarpeet muuttuvat, muun muassa väestö ikääntyy ja perushoitoa ja hoivaa tarvitsevien ikääntyneiden lukumäärä kasvaa. Muutostarpeet edellyttävät sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristöjen ja -käytäntöjen muutoksia ja uudenlaista osaamista.

Esitykset yhteen lakiin ja yhteen järjestämislupaan sekä yhteen tutkinnon suorittamistapaan ja henkilökohtaistamisprosessiin siirtymisestä ovat kannatettavia. Työelämän näkökulmasta on järkevää yhdistää ammatillisesta peruskoulutuksesta annettu laki ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annettu laki yhdeksi uudeksi laiksi ammatillisesta koulutuksesta. Nykyään voimassa olevat kaksi lakia ovat aiheuttaneet sekaannuksia työssäoppimisen jaksoissa sekä osaamisen näytön ja näyttötutkinnon suorittamisessa. Lakimuutoksella saataisiin tältä osin selkeyttä työelämäyhteistyöhön. Sen sijaan koulutuksen järjestäjän maksamien harjoittelukorvaukset tulee säilyttää ennallaan, eikä niistä tule luopua.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa on suunnitteilla mittava valtakunnallinen rakenteellinen uudistus. Hallituksen esitykset eduskunnalle laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisesta ja asiakkaan valinnanvapaudesta on annettu eduskunnalle. On oletettavaa, että lakien voimaan tulon myötä sosiaali- ja terveydenhuollon perus-, ammatti- ja erikoisammattiopintoihin liittyviä käytännön harjoitteluja joudutaan uudelleen organisoimaan uusissa maakunnallisissa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteissa, liikelaitoksissa ja valinnan vapauden piiriin kuuluvissa sote-yhtiöissä. Ongelmaksi voi nousta harjoittelupaikkojen riittävyys.

Työelämä tarvitsee monenlaista osaamista. Lakiesitys takaa sen, että jatkossakin on mahdollista suorittaa ammatillisia perustutkintoja, ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja ja että ne ovat osaamisperusteisia. Kaikkia näitä kolmea tutkintomuotoa tarvitaan sosiaali- ja terveydenhuollossa, varsinkin vanhusten ja vammaisten hoidossa. Lakiesitys sisältää myös velvoitteet opiskelijoiden mahdollisuudesta saada tukea ja lisäohjausta sekä ammatillisen koulutuksen valmentavan koulutuksen sekä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen järjestämisestä.

Kannatettavaa on, että lakiesitykseen on sisällytetty opiskelijan osaamisen henkilökohtaistaminen, jossa tunnistettaisiin ja tunnustettaisiin opiskelijan aiemmin hankkima osaaminen, suunniteltaisiin puuttuvan osaamisen hankkiminen, osaamisen osoittaminen ja arviointi sekä tarvittavat tukitoimet. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma. Joustavat ja yksilölliset opintopolut nopeuttavat tutkinnon suorittamista ja työelämään siirtymistä. Opiskelijan osaamisen henkilökohtaistaminen kuuluu koulutuksen järjestäjän velvollisuuksiin.

Lakiesityksessä esitetään, että osaamisen arvioinnissa siirryttäisiin yhteen näyttöperusteiseen tapaan perustuvaan ja osaamisen hankkimistavasta riippumattomaan tapaan suorittaa ammatillinen tutkinto ja että osaaminen osoitettaisiin pääasiassa työelämässä käytännön työtilanteissa. Sosiaali -ja terveydenhuollon ammatillisissa opinnoissa opiskelijoiden harjoittelu, ammattiosaamisen näytöt ja näyttötutkinnot ovat jo tähänkin saakka osoitettu pääsääntöisesti työelämässä. Joten siltä osin uusi laki ei toisi muutoksia. Yhteen näyttötapaan siirtyminen on ehdottomasti työelämän arkea selkeyttävä muutos.

Lakiesityksen 71 §:ssä todetaan, että uutena työpaikalla tapahtuvan koulutuksen muotona otettaisiin käyttöön koulutussopimukseen perustuva koulutus, joka korvaisi nykymuotoisen työssäoppimisen. Koulutussopimukseen perustuvassa koulutuksessa opiskelija hankkii osaamista työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä. Toinen koulutuksen muoto olisi oppisopimus. Esitysluonnoksen peruslinjauksen mukaan uusi koulutussopimus on ei-työsuhteinen ja oppisopimus on määräaikaisen työsuhteeseen perustuva. Lakiesityksessä ei kuvata riittävän tarkasti, miten oppisopimus- ja koulutussopimussuhteet poikkeavat toisistaan, joten tätä kohtaa on välttämättä tarkennettava ja konkretisoitava. Herää myös kysymys, ovatko opiskelijat eriarvoisessa asemassa, kun koulutussopimuksessa oleva opiskelija ei saa palkkaa ja oppisopimuksessa oleva saa palkkaa. Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon työyksiköissä koulutussopimustyyppinen käytännön osaamisen harjoittelu voidaan odottaa nousevan ensisijaiseksi vaihtoehdoksi.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa työpaikalla tapahtuvan koulutuksen lisääminen on haasteellista, varsinkin jos työyksiköissä jo nyt on paljon opiskelijoita. Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon toimialalla arvioidaan, ettei työpaikalla tapahtuvaa opiskelua voitaisi enää lisätä nykyisestä. Työpaikoilla on jo tällä hetkellä maksimäärä ammatillisia sote-alan tutkintoja suorittavia opiskelijoita työssä oppi-

massa sekä osaamisen näyttöjä tai näyttötutkintoa suorittamassa, osa heistä on oppisopimuskoulutuksessa. Lisäksi on huomioitava, että sosiaali-ja terveydenhuollossa on myös velvollisuus tarjota harjoittelupaikkoja sote-alan ammattikorkeakoulututkintoja suorittaville opiskelijoille. Helsingin sosiaali- ja terveysvirastossa vuosittain toteutetaan yhteensä noin 2500 harjoittelujaksoa, joista puolet suuntautuu ammatilliseen koulutukseen.

Lisätarkennusta vaatii vastuullisen työpaikkaohjaajan käsite. Tässä yhteydessä on syytä nostaa esille, että oppilaitoksien tulee tarjota riittävästi ohjaajakoulutusta ja huolehtia työelämäohjaajien perehdyttämisestä.

Lakiesityksen 72 §:n mukaan oppisopimuskoulutus on pääosin työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä järjestettävää koulutusta, jota täydennetään tarvittaessa muissa oppimisympäristöissä tapahtuvalla osaamisen hankkimisella. Reformissa pyritään lisäämään erityisesti nuorten oppisopimuskoulutusta, mikä tarkoittaisi, että oppisopimuskoulutus perustuisi yli 15 vuotiaan opiskelijan ja työnantajan väliseen kirjalliseen määräaikaiseen työsopimukseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimialalla nuorten oppisopimus ei ole osoittautunut hyväksi vaihtoehdoksi, koska kaikilla nuorilla ei vielä ole valmiuksia itsenäiseen opiskeluotteeseen.

Perusteluosassa todetaan oppisopimusopiskelijan olevan päätoiminen työllinen, mikä puolestaan edesauttaisi työllistymistä ja työllisyysasteen nostamista. Käsitettä ”päätoiminen työllinen” on syytä vielä tarkentaa etenkin sosiaali- ja terveydenhuollon osalta, jossa vaatimus asiakas- ja potilastuvallisuudesta sekä toimenpide-ja lääkehoitoluvista edellyttävät työntekijän olevan rekisteröityneen Valviran ammattirekisteriin. Tehdessään sijaisuuksia opiskelijat saavat tehdä vain rajattuja työtehtäviä. Lakiesityksessä pidetään oppisopimusta kalliina ja epätarkoituksenmukaisena työvoimakoulutuksena, mutta olisi kutenkin toivottavaa, että sote-alalla oppisopimus voisi jatkossakin olla myös työvoimakoulutusta, eikä ainoastaan yksi käytännön harjoittelun muoto. Vaikeina työvoimapulavuosina Helsingin kaupungilla lähihoitajien työvoimapoliittinen oppisopimuskoulutus on ollut tärkeä ammatillisen tutkinnon suorittaneiden rekrytoinnin muoto.

Lakiluonnoksen 73 §:ssä todetaan, että koulutussopimuksella tapahtuvasta oppimisesta työpaikalle ei maksettaisi koulutuskorvausta. Korvausta voitaisiin kuitenkin maksaa, jos oppimisen ohjauksesta merkittävä osa on sovittu työpaikan edustajalle tai työpaikalla on vaativaan erityiseen tukeen oikeutettu opiskelija. Työelämän näkökulmasta koulutuskorvauksien poistamista ei voida kannattaa. Varsinkin sosiaali- ja terveydenhuollon työyksiköille koulutuskorvaukset ovat tärkeitä, koska valtaosa käytännön harjoittelusta suoritetaan työelämässä. Koulutuskorvauksia käytetään opiskelijaohjauksesta työelämälle aiheutuvien kustannusten kattamiseksi; esim. työntekijöiden ohjaajakoulutus, ohjaajien sijaiset, suoja- ja työvaatekustannukset, opetusmateriaali.

Lakiesityksen perusteluosan mukaan koulutussopimuksen sopijaosapuolina olisivat koulutuksen järjestäjä ja koulutussopimustyöpaikka ja koulutussopimuksen voisi solmia vain tutkinnon osittain. Koulutussopimuksen ohjeistus määrittää koulutuksen järjestäjän ja koulutussopimustyöpaikan vastuita ja velvollisuuksia koskien työpaikalla järjestettävää koulutusta sekä työtehtäviä, joita koulutussopimuksen puitteissa voidaan tehdä. Isoissa organisaatioissa tulisi voida laatia koko organisaatiota käsittävät, kattavat ja useamman vuoden voimassa olevat sopimukset. Sopimukset tulee voida hallinnoida organisaation keskustasolla, jokaiselle opiskelijalle erikseen laadittavat sopimukset ei ole realistinen vaihtoehto.

Opiskelijan työturvallisuudesta säädetään lakiesityksen 78 §:ssä. Työnantajan tai koulutussopimustyöpaikan tarjoajan tulee huolehtia käytännön harjoittelussa opiskelijan työturvallisuudesta siten kuin siitä työturvallisuuslaissa (738/2002) säädetään. Tämän lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteissa opiskelijan harjoittelussa tulee myös taata asiakas-ja potilasturvallisuuden toteutuminen. Tämä vaade nousee terveydenhuoltolaista (L1326/2010 8§) ja sosiaali- ja terveysministeriön asetuksesta (341/2011) laadunhallinnasta ja potilasturvallisuuden täytäntöönpanosta.

Nyt lausunnolla oleva lakiesitys antaa mahdollisuuden mm. huumausainetestaukseen. Koulutuksen järjestäjä voi velvoittaa opiskelijan esittämään huumausainetestiä koskevan todistuksen, jos on perusteltua aihetta epäillä, että opiskelija käyttää huumeita tai on huumausaineiden vaikutuksen alaisena työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä. Testaaminen on välttämätöntä opiskelijan toimintakyvyn selvittämiseksi opiskelijan toimiessa sellaisissa tehtävissä, jotka edellyttävät erityistä tarkkuutta, luotettavuutta, hyvää reagointikykyä ja jossa huumeiden vaikutuksen alaisena tai huumeista riippuvaisena toimiminen vaarantaa vakavasti vaarantaa opiskelijan itsensä tai toisen henkeä tai terveyttä. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimiala luokitellaan tällaiseksi.

Lakiesityksen 109 § antaa tiedon haltijalle oikeuden antaa salassapitosäännösten estämättä opiskelijan terveydentilaa ja toimintakykyä koskevia ja tehtävien hoidon kannalta välttämättömiä tietoja mm. opiskeluterveydenhuollolle opiskelijan terveyden ja turvallisuuden varmistamiseksi ja tarvittaviin tukitoimiin ohjaamista varten sekä työpaikalla järjestettävästä koulutuksesta vastaaville henkilöille opiskelijan sekä työpaikan henkilöstön ja asiakkaiden turvallisuuden varmistamiseksi. Työelämän näkökulmasta pykälä helpottaa merkittävästi opiskelijoiden harjoitteluun liittyvien vaikeiden tilanteiden käsittelyä.

Lakiluonnoksen 95 § käsittelee opiskelijan salassapitovelvollisuutta. Opiskelijan velvollisuuteen pitää salassa työpaikalla järjestettävässä koulutuksessa saamansa tiedot sovelletaan, mitä vastaavissa tehtävissä työskentelevien työntekijöiden ja viranhaltijoiden salassapidosta säädetään. Tämä vaatimus on sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristöissä ehdoton.

Tarpeellisena pidetään vuoropuhelua alueellisen ja paikallisen työ- ja elinkeinohallinnon ja työvoimakoulutuksen järjestämisluvan saaneiden koulutuksen järjestäjien välillä sekä yhteistyötä muiden ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusasteiden järjestäjien kanssa. Työelämätoimikunnilla on tärkeä tehtävä alueellisessa ja paikallisessa yhteistyössä. Lakiesityksen mukaan koulutuksen järjestäjän tulee asettaa monijäseninen toimielin, joka päättää opiskeluoikeuden peruuttamisesta ja palauttamisesta, määräaikaisesta erottamisesta, asuntolasta erottamisesta sekä opiskeluoikeuden pidättämisestä päättää. Toimielimessä tulee olla myös työelämän edustus. Tämä on hyvä yhteistyömuoto.

Toimivalla opiskelijahuollolla on suuri merkitys opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisessä ja ylläpitämisessä. Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa olevan opiskelijan ja valmentavassa koulutuksessa olevan opiskelijan oikeudesta opiskelijahuoltoon ja opiskelijahuollon palveluihin säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) ja opiskeluterveydenhuollosta säädetään terveydenhuoltolaissa (1326/2010). Työelämän näkökulmasta on ollut haasteellisia tilanteita sellaisten opiskelijoiden kohdalla, jotka eivät ole kuuluneet oppilas- ja opiskelijahuoltolain piiriin.

Lakiesityksen 39 §:ssä määritellään opiskelijoiden valintaperusteista. Työelän näkökulmasta pääsy- ja soveltuvuuskokeet ovat välttämättömät hakeuduttaessa sosiaali- ja terveysalan tutkintoja suorittamaan. Lisäksi lakiesityksen 40§:ssä linjataan esteettömyydestä. Lähtökohtaisesti hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle. Samaan pykälään on lisätty sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta tarpeellinen rajaus eli opiskelijaksi ei kuitenkaan voida ottaa henkilöä, joka ei ole terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin oppilaitoksessa, työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä, jos 81 §:ssä tarkoitettuihin tutkintoihin liittyvät turvallisuusvaatimukset sitä edellyttävät ja jos estettä ei voida kohtuullisin toimin poistaa. Koulutuksen järjestäjän tulee antaa hakijalle tieto siitä, minkälaisia terveydentilaa koskevia vaatimuksia ja muita edellytyksiä tutkinnon tai koulutuksen suorittamiseen liittyy. Sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta yhtenä tärkeänä valintakriteerinä on myös riittävä suomenkielen taito. Se on tarpeellinen, jotta voi menestyä sote-tutkintoihin suuntaavissa teoriaopinoissa ja käytännön harjoittelussa.